

Sila isaan osoo wanti isaan uumu hin jirre
uumaman moo isaanumatu uumtota?

ወይስ ስላ አንዳች (ፈጣሪ) ተፈጥሮ? ወይስ እነርሱ ፈጣሪዎች ናቸው?

Or were they created by nothing, or were they the creators [of
themselves]?

Rabbitti Amane-Kutaa 1ffaa

Description

Alhamdulillah wa salaamun alaa ibaadihillaziina-sxafaa (Faaruun hundi kan Rabbiiti. Gabrootan Isaa kanneen Inni filate irratti nageenyi haa jiraatu). Hundeen amantii inni guddaan Rabbii Tokkichatti amanuudha. Amantiin namaa sirrii kan taâ€™™u yoo Rabbii Oltaâ€™™aatti shakkii tokko malee dhugaan amananiidha. Taâ€™™uu baannan, namni jireenya isaa soba irratti ijaara. Rabbitti amanuun fixrah (uumama qulqulluu) nama hundaa keessa jiruudha. Garuu yeroo dhiyoo kana keessatti wantoonni nama rifachiisan argamaa jiru. Awroppaa irraa jalqabuun biyyoota biraatti babalâ€™™ataa kan jiruudha. Wanti nama rifachiisu kunis, â€œEetisim (Ilhaad)â€• wanta jedhamuudha. Eetisimiin kuni â€œRabbiin hin jiru, wantoonni kunniin ofiin argamanâ€• jechuun labsa. Wanta ijaan mulâ€™™atu kana malee wanti ijaan hin mulâ€™™anne biraa hin jiru jechuun lallabu. Dhugumatti yaanni akkanaa yaada nama hollachiisu fi sodaachisuudha.

Namoonni yeroo duri, wanta biraa Rabbiin waliin haa gabbaranii malee Rabbiin subhaanahu wa taâ€™™aala akka jiru sirritti amanu. Kanaafi, waamichi (daawâ€™™aan) ergamtoota guddaan Rabbii Tokkicha gabbaruutti waamudha malee Rabbiin akka jiru mirkaneessu miti. Sababni isaas, ummanni isaanii Rabbiin Guddaan akka jiru ni amanu. Garuu wanta biraa Isa waliin gabbaru. Namni yeroo ammaa jiraachu Khaaliqa kaadu, hangam sadarkaa salphinna isa gadi aanutti akka tare argisiisa. Qaroominni inni odeessu mushrikoota durii gadi akka taâ€™™u isa taasise. Naâ€™™uuzubillahi minal-khizlaan (Salphinna irraa Rabbiin tiikfamna).

Yoo meeshaa beekumsaa hin hidhatin eetisimiin kuni namoota iimaanni isaanii cimaa hin taâ€™™in haree deemuni dandaâ€™™a. Eetisimiin kuni keessumattu dargaggootaa fi shamarran yuniversity keessa jiran jidduutti garmalee babalâ€™™ataa kan jiruudha. In sha Allah, ragaalee ifaa dhiyeessun yaada eetisimii haala salphaan diigun ni dandaâ€™™ama. In sha Allah torbiwwan ykn jiâ€™™oota muraasaaf ragaalee ifaa gara Rabbiin Guddaan jiraachu akeekan Qurâ€™™aana, sammuu fi uumama sirrii irraa ni ilaalla.

1-Argama Kawnii (Yuniversi)

Kawni (yuniversi) jechuun wantoota uumamaan nu marsaniidha. Kanneen akka samii, dachii fi wantoota isaan keessa jiraniidha. Jechi â€œkawnâ€• jedhu jecha â€œkaanaâ€• jedhu irraa kan horsifameedha.

â€œKaanaâ€• jechuun â€œTaâ€™TMeâ€• ykn â€œargameâ€• jechuudha. Kanaafu, Kawn jechuun wanta argame ykn argamuudha[1]. Yuniversiin nu marsee jiru kuni wanta argame ykn uumame akka taâ€™TMe amantiin, saayinsiinii fi filloosofiin ni mirkaneessu.

Filooosofi irraa kaâ€™TMuun mee dhugaa kana amantiin wal-qabsiisuun haa ilaallu. Filooosofin akkana jedha: sammuun namaa wantoota jiran ilaalchisee filannoo sadii fudhachuu dandaâ€™TMa. Filannoo sadan kanniini ala wanta biraa fudhachuu hin dandaâ€™TMu:

1ffaa-Waajibul Wujuud (*Jiraachun isaa dirqama kan taâ€™TMe*)

2ffaaâ€œ Jiraachus kan dandaâ€™TMu, dhabamuus kan dandaâ€™TMu

3ffaa- Mustahiil (*Gonkumaa taâ€™TMuu ykn jiraachu kan hin dandeenye*)

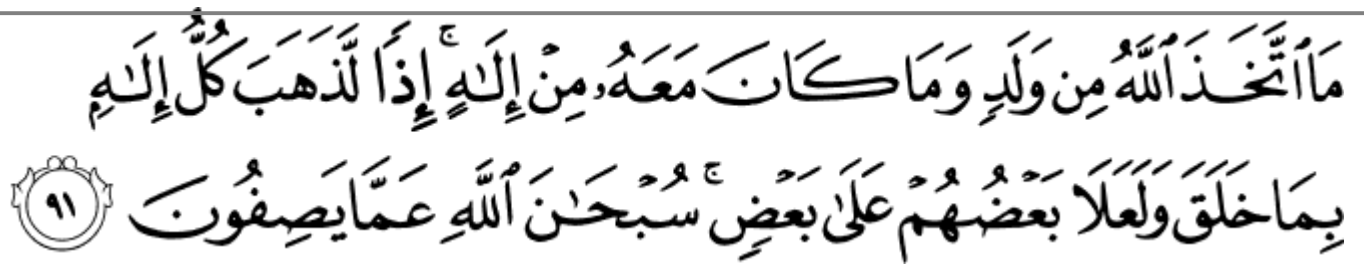
Akkuma beeknu wanti tokko argamuuf kan isa argamsiisu jiraachu qaba. Yoo wanti isa argamsiisu hin jiraatin, wanti suni jiraachu ykn argamuu hin dandaâ€™TMu. Samii, dachii fi wantoonni isaan lamaan keessa jiran jiraachus dhabamuus kan dandaâ€™TManiidha. Saayinsin yeroo ammaa samii fi dachiin dhooâ€™TMinsa guddaa booda akka argaman ni dubbata. Ammas, gara baduutti ykn barbadaaâ€™TMutti deema akka jiran ni haasawa. Kanaafu, samii, dachii fi wantoonni isaan lamaan keessa jiran wanta argamaniidha. Wanti argamu kuni immoo Kan isa argamsiisutti hajama. Kanaafu, Khaaliqni samii fi dachii uumee jiraachu qaba. Jiraachun Khaaliqaa (Uumaa) dirqama kan taâ€™TMeedha (Waajibul wujuud). Yoo Inni hin jiraatin samii fi dachiin argamuu hin dandaâ€™TMan.

Tuqaalee sadan yommuu gabaabbinaan ibsinu kana fakkaata: Yuniversiin jiraachus dhabamuus kan dandaâ€™TMuudha. Jiraachun Khaaliqaa dirqama kan taâ€™TMeedha (waajibul wujuud). Rabbii Tokkicha waliin Rabbiin biraa jiraachun Mustahiil (Gonkumaa taâ€™TMuu kan hin dandeenyedha). Ammas, wanti duraan hin jirre gonkumaa ofumaan argamuu hin dandaâ€™TMu. Mee tuqaalee kanniin Qurâ€™TMaana irraa haa ilaallu:

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ

â€œ[Rabbiin] Argamsiisaa samii fi dachiiti. Yeroo dhimma wayii murteesse, wanti Inni isaan jedhu, â€œArgami (taâ€™TMi)â€• qofa; yeroma san argama (taâ€™TMa).â€• Suuratu Al-Baqara 2:117 Kana jechuun samii fi dachii Kan argamsiise Rabbii Oltaâ€™TMaadha. Wanta tokko akka argamu yoo murteesse, â€œtaâ€™TMiâ€• jedhaan. Wanti sunis yoosu taâ€™TMee argama.

Asitti wanti hubannu, Rabbiin argamsiisaa samii fi dachii erga taâ€™TMee, samii fi dachiin wanta argaman ykn uumamaniidha. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™TMaala ilmoon Isaaf gonkumaa taâ€™TMuu akka hin dandeenyee fi gabbaramaan biraa Isa waliin akka hin jirre haala kanaan ibsa:

• Rabbiin ilma hin godhanne. Isa waliinis gabbaramaan tokkoyyuu hin jiru. [Osoo jiraatanii] silaa gabbaramaan hundi waan uume fudhatee deema. Gariin isaanii garii irratti oltaâ€™™u turan. Rabbiin waan isaan itti fakkeessan irraa qulqullaaâ€™™e.â€™• Suuratu al-Muâ€™™minuun 23:91

Gabbaramaa (ilaah)-god. Kanaafu, Rabbiin waliin gabbaramaan biraa jiraachuun mustahiil (wanta gonkumaa hin taanedha).

Samii, dachii fi wantoonni isaan lamaan keessa jiran kan argaman taâ€™™u mee jechoota hayyoota filoosofi keessaa muraasa haa ilaallu:

Falaasfaa fi hayyuun herreegaa Dekart (Descarte) jedhamu akkana jedha:

• Ani kan argameedha. Eenyutu na argamsiise? Eenyutu na uumee?â€™• Ani ofiin of hin uumne.

Kanaafu, Khaaliqni na uume jiraachu qaba. Khaaliqni (Uumaan) kuni jiraachun Isaa dirqama kan taâ€™™e taâ€™™u qaba (waajibul wujuud). Khaaliqni kunis Rabbii waan hundaa uumedha.[2]â€™•

Hayyuun herreegaa fi Fiiziksii kan taâ€™™e Pasikaali (Pascal) akkana jedha:

• Ani dhalachuun dura osoo haati tiyya duute silaa ani argamuu hin dandaâ€™™u. Kanaafu, ani waajibul wujuud miti (jiraachun kiyya dirqama kan taâ€™™e miti). Kanaafu, Jiraataan jiruun tiyya irratti hirkattu jiraachu qaba. Innis Rabbiidha.[3]â€™•

Jechoota Ijoo: **Azaliyyah**-jechuun jalqaba kan hin qabne yeroo hundaa turaa kan taâ€™™e[4].

Yuniversi- jechuun dachii, samii fi wantoota isaan lamaan jidduu jiran hunda

Filannoo Lama jidduu

Takka **azaliyyah** yuniversi kanaatti takkaa immoo **azaliyyah Khaaliqaatti** amanuu malee filannoo biraa hin qabu. Sababni isaas, kan isa argamsiisu osoo hin jiraatin wanta duraan hin jirre irraa wanti tokko ofiin argamuun sammuun namaa wanta hin fudhanneedha.

Yuniversiin kuni azaliyyah jedhanii amanuun jireenyi fi wantoonni isa keessa jiran hiika akka dhaban taasisa. Loojiki jireenyaas kan faallessuu fi diigudha. Saayinsin yeroo ammaa yuniversiin jalqaba akka qabu nuuf mirkaneessee jira. Umriin dachii waggoota biliyoona haganaati. Umriin aduu hangana jechuun dubbata. Samii fi dachiin walitti kan maxxanan turan. Ergasii dhooâ€™™insa guddaan addaan bahan. Dhooâ€™™insa kanas Big Bang jechuun moggaasu. Yeroo kutaa gadi aanaa keessa jirru heeliyemii fi haydiroojiinin uumama aduutiif gahee olâ€™™aanaa akka taphatan barataa turre. Kanaafu, yuniversiin jalqaba kan hin qabnee yeroo hundaa turaa taâ€™™u dandaâ€™™aa? Jalqaba akka qabuu saayinsin ni mirkaneessa. Gara badiinsaatti (barbadaaâ€™™utti) deemaa akka jirus saayinsin ni mirkaneessa. Kanaafu, yuniversin azaliyyah taâ€™™u hin dandaâ€™™u. Kana jechuun jalqaba kan hin qabne yeroo hundaa kan taruu miti.

Filannoo lamaan armaan olii keessaa filannoon tokko erga kufee fi soba taâ€™TMuu erga mirkanaaâ€™TMee, filannoon lammataa haqa shakkii wayitu hin qabne akka taâ€™TMee ifa naaf taâ€™TMa. Filannoon lammataa kunis Khaaliqa azaliyy taâ€™TMee, Dandaâ€™TMaa, Beekaa, Ogeessa fi wanta barbaade kan uumu taâ€™TMetti amanuudha. Khaaliqni jalqaba kan hin qabne yeroo hundaa turaadha.

Yuniversiin jalqaba kan qabuu fi argamaa erga taâ€™TMee, kan isa jalqabuu fi argamsiisu jiraachu qaba. Wanti duraan hin jirre tokko ofumaan argamuu dandaâ€™TMaa? Wanta tokko hojjachuuf ykn uumuuf xiqqaate xiqqaatu dandeetti fi beekumsi barbaachisaadha. Fakkeenyaaf, telefoona (mobaayilii) hojjachuuf dandeetti fi beekumsi barbaachisaadha. Beekumsaa fi dandeetti malee osoo telefoona kan hojjatan taâ€™TMee silaa namni hundu ni hojjata. Inuma telefoonnu mataa ofiitiin of hojjatti. Garuu dandeetti fi beekumsa waan barbaachisuuf gonkumaa of hojjachuu hin dandeessu. Kanaafu, yuniversiin kuni wanta duraan hin jirree fi jalqaba kan qabuudha. Wanti duraan hin jirre kuni immoo beekumsa, dandeetti fi fedhii hin qabu. Kanaafu, ofiin of uumuu ykn argamsiisuu dandaâ€™TMaa? Takkamaan sammunni Ofiin of uumuu ykn argamsiisu hin dandaâ€™TMuu jechuun yoosu hubata. Kanaafu, yuniversiin kuni erga ofiin of hin argamsiisne kan isa argamsiisu jiraachu qaba. Kan yunivarsi kana argamsiisee fi uumee Rabbii jalqabaa fi dhuma hin qabnedha. jedhee fudhachuu malee sammunni filannoo biraa hin qabu. Filannoo biraa yoo barbaade, gonkumaa hin argatu.

Dubbiin erga akkana taâ€™TMee sheyxaanni dhufuun akkana jedhee namatti hasaasu dandaâ€™TMa: â€œWanta kanniin Rabbiitu uume. Rabbiin hoo eenyutu uumee?â€• Rakkoo kana karaa adda addaatin furuun ni dandaâ€™TMama.

1ffaaâ€“ Akkuma Rasuulli (SAW) jedhan, â€œSheyxaanni tokkoo keessanitti dhufuun ni jedha â€œKana eenyutu uume? Kana eenyutu uume? Hanga Gooftaa kee eenyutu uumee? jedhutti (ni gaafata)â€™TM Yommuu bakka san gahu, Rabbiin irraa eeggumsaa haa barbaadu. Yaada akkanaa haa dhiisu.â€• ([Sahiih Al-Bukhaari](#) 3276)

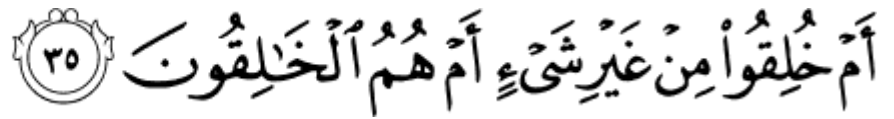
Aâ€™TMuuzu billahi mina sheyxaani rajiim (sheyxaana abaarrame irraa Rabbiin tiikfamaâ€• jechuun Rabbii guddaa irraa eeggumsa barbaadu dandaâ€™TMa. Akkasumas, Suuratu An-Naas qaraâ€™TMuu dandaâ€™TMa.

2ffaa- Rabbiin subhaanahu wa taâ€™TMaalaa jalqaba kan hin qabne yeroo hundaa jiraataadha. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™TMaalaa jalqaba waan hin qabneef kan Isa uumutti hin hajamu. Wanta jalqaba qabutu Uumatti hajama. Kan jalqaba hin qabne akkamitti uumatti hajamaa?

3ffaa-Osoo Rabbiin subhaanahu wa taâ€™TMaalaa uumatti hajamu taâ€™TMee, silaa uumaan sunis uumaa biraatti hajama. Ammallee uumaan sunis uumaa biraatti hajama. Akkanatti uumaan uumaa biraatti hajamuun hanga dhuma hin qabneetti deema. Kuni immoo wanta sammuudhaan fudhatama hin qabneedha. Kanaafu, Rabbiin dura homtu hin turre. Inni jalqabaa fi argamsiisaa waa hundaati. Sammuun keenya Rabbii yeroo hundaa Jiraataa, jalqabaa fi dhuma hin qabne hubachuu irraa dadhabaadha. Kanaafi, Rasuulli (SAW) shayxaana Rabbitti haa maganfatu, yaada san irraa haa garagalu jechuun dhaaman.

Tolee, hundi keenyaa dhalachuun dura kan hin jirre turre. Ergasii ni argamne. Nu fi wantoonni yunivarsi keessa jiran jijjirama keessa darbu. Duâ€™TMaa fi jiruun, argamuu fi baduun nu fi isaan ni qunnama. Kanaafu, duraan kan hin jirre turre. Mataa keenyaan gara namaatti jijjiramuu dandeenyaa? Dhangalaaâ€™TMan dadhabaan mataa ofiitin nama ija, gurra, afaan fi qaamoolee biro qabuu ofiin taâ€™TMuu dandaâ€™TMaa? Yookiin immoo namni biraa nu uumuu dandaâ€™TMaa? Gonkumaa kuni hundi taâ€™TMuu hin

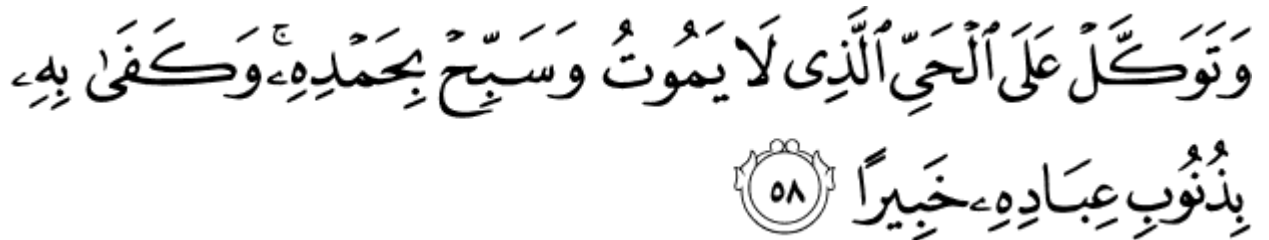
dandaâ€™™u. Kanaafu, Rabbii Khaaliqa taâ€™™e, yeroo hundaa jiraataa taâ€™™etu nu uume. Qurâ€™™aana keessatti akkana jedha:

â€™œSila isaan osoo wanti isaan uumu hin jirre uumaman moo isaanumatu uumtotaa?â€™• Suuratu ax-xuur 52:35

Kana jechuun isaan duraan kan hin jirre erga turanii san booda akka argaman haa ilaalan. Argama isaaniitiif uumaan osoo hin jiraatin ofumaan dhabama irraa gara argamaa jijjiraman moo isaantu ofiin of uumoodhaa?

Ifaan ifatti, wanti hin jirre tokko Uumaa malee ofumaan gara argamaatti jijjiramu hin dandaâ€™™u. Ammas, ifaan ifatti ofiin of uumuu hin dandaâ€™™an. Carraan taâ€™™uu (possibility) lamaan kuni erga kufanii, carraa tokko qofatu hafa. Innis, Khaaliqatu isaan uume[5]. Khaaliqni kuni yeroo hundaa jiraataa fi kan badiinsi Isa hin dhaqqabneedha. Rabbiin ni jedha:

â€™œYeroo hundaa Jiraataa gonkumaa hin duune irratti hirkadhu. Faaruu Isaatiniis Isa [faarsii] qulqulleessi. Badii gabroota Isaa keessa beekuu keessatti Isumatu gahaadha.â€™• suuratu Al-Furqaan 25:58

Kitaabban Wabii:

[1] Aayatul Kawniyyatu Diraasatu aqdiyyati-fuula 23, Abdulmajiid bin Muhammad Waâ€™™alaani

[2] Baraaâ€™™hiin wa adillatul Iimaaniyyata-fuula 126, Abdurahmaan Habanka

[3] Madda olii fuula 126

[5] Madda olii fuula 129-135

[4] <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A3%D8%B2%D9%84%D9%8A%D8%A9/>

Date Created

April 13, 2019

Author

admin